

A "ZÖLDÍTÉS" ÉS A TÁJHASZNÁLAT ÖSSZEFÜGGÉSEI

RÁKÓCZI ATTILA ^{1,2*}

¹ Szent István Egyetem, Agrártudományi és Vidékfejlesztési Intézet

² Békés Megyei Kormányhivatal, Agrár-, és Vidékfejlesztést Támogató Főosztálya

*e-mail: rakoczi.attila@gmail.hu

Absztrakt

A 2014-2020-as Közös Agrárpolitika költségvetési, és agrár-vidékfejlesztési támogatási ciklus jelentős változásokat hozott a támogatási feltételrendszerekben, ez vezette be az ún. zöldítési előírásokat is. Utóbbi lényege, hogy növelje a biodiverzitást az agroökoszisztémákban a különféle elemek bevezetésével. Az első év tapasztalatairól a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivataltól kapott Békés megyére vonatkozó adatok alapján végzek statisztikai elemzést. Az eredményekből megállapíthatjuk, hogy az előírások teljesítésére komoly figyelmet kellett fordítania a gazdálkodóknak. A megyében néhány százalékos elutasítás történt a zöldítési kérelmekre, nagyobb arányban volt tapasztalható részben teljesítés. Eredményeim azt mutatják, hogy a gazdák döntő többsége ugyan megfelelt az előírásoknak, de a legtöbben alap esetben is mentesültek az előírások betartása alól. Megállapítást nyert, hogy egy-egy gazdálkodó hasonló sikerrel teljesítette az újonnan bevezetett zöldítési előírásokat, mint ahogy a régebb óta életben lévő SAPS előírásait. A vizsgálat rámutat arra, hogy a zöldítés bevezetése jelentős hatást gyakorolt a tájra, mind agroökonómiai, mind pedig agroökológiai szempontból.

Bevezetés

Magyarország kiemelt természeti, és környezeti adottságokkal bíró ország. Birtokstruktúrájának sajátos jellemzői voltak a megelőző korokban. Nagymértékű változás volt a múlt század nagyüzemi termelése, de legalább ilyen mértékű markáns változás volt hazánk Európai Unió (EU) csatlakozása is. A közösségi közös agrárpolitika (KAP) előírásai, és támogatási rendszere új fejezetet nyitott a nemzeti agrárstratégiában. Az évek során a támogatási összegek szorosan beépültek a gazdálkodók pénzügyi terveibe (Brady et al. 2009). A szakpolitikákon belül az egyik legkiemelkedőbb a KAP, mint az egyik legkorábban megalkotott szabályozás. Beindítása óta az uniós költségvetés jelentős részéből finanszírozzák. A KAP az elmúlt évtizedek során számos célt fogalmazott meg. Kiemelt

feladatának tartja a környezet és a természet védelmét, a vidéki táj megőrzését is. A 2000-es évek elejétől komoly hangsúlyt kapott a környezet-, és természetvédelem, a vidékfejlesztés a közös pénzügyi keretben (Rákóczi – Barcsi 2015). A 2014-2020-as KAP időszak támogatási forrásaira irányuló közösségi egyeztetések során számos vita alakult ki a tagállamok között, és a más nemzetgazdasági szereplők között is, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága a KAP ekkora mértékű pénzügyi kereteire (Rákóczi 2016). A kompromisszum során egy újabb környezetvédelmi, támogatási előírás-csomagot vezettek be a 1306/2013/EU és az 1307/2013/EU rendeletekkel. A legjelentősebb változás abban mérhető, hogy az eddig egy egységre jutó SAPS támogatás (Ft/ha) két részre osztódott a 2014-2020-as költségvetés időszak első évétől, 2015-től. Az egyik rész maradt a SAPS, mint alaptámogatás (a támogatási összeg nagyjából 2/3-ad része), a másik az ún. zöld komponens (az összegek 1/3-ad része). A zöld komponens, vagy „zöldítés”, még magasabb szintre emelte az eddigi környezet-, és természetvédelmet az agrár-ökoszisztémákban. A zöldítés a 10/2015. (III. 13.) FM-rendelet alapján az éghajlat és klíma szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatot jelenti. A támogatási források maximális lehívhatósága érdekében egy összetett előírás-csomagot kell egy-egy gazdaság számára betartani a zöldítési előírások keretében (Hart 2015). Ezek lényegi elemei a terménydiverzifikáció, az ún. EFA (Ecological Focus Area - ökológiai fókusztérület) kijelölése és az állandó gyepterületek megőrzése. A FM-rendelet alapján a terménydiverzifikáció azt jelenti, hogy minden gazdálkodónak, aki 10 ha vagy e felett gazdálkodik kötelezően minimum 2 féle növényt kell termesztene, 15 ha szántóterület felett, a terület 5%-ának megfelelően EFA kell kijelölnie, 30 ha felett gazdálkodóknak pedig kötelezően minimum 3 féle növényt kell termeszteniük.

Vizsgálatom célja kideríteni, hogy a zöldítés első éve milyen változásokat hozott a tájvédelemben, természetvédelemben, kiemelten koncentrálna arra, hogy a gazdálkodók milyen EFA-t jelöltek ki és vontak be a gazdaságukban. Jelen kutatásom során azt is vizsgálom, hogy a 2014-2020-as KAP támogatási időszak zöldítési előírásainak milyen feltételekkel feleltek meg a Békés megyei gazdálkodók.

A vizsgálataim kapcsán:

- feltételezem, hogy a gazdálkodók többségének nehézséget jelentett az új előírások betartása, és az alaptámogatáshoz képest (SAPS) kimutathatóan eltérnek a zöldítési támogatáshoz kapcsolódó hatósági döntések fajtái;
- feltételezem, hogy a zöldítés megjelenése jelentős változást hozott az agrártámogatási rendszerben, melynek hatásai kimutathatóak mind agrárökonómia, mind pedig agrárökológia szempontból.

Mintaterület

A vizsgálatom mintaterülete Békés megye, amely Magyarország délkeleti részén fekszik. Féja (1937) után az ország e részét Viharsaroknak is szokták nevezni. Északról Hajdú-Bihar megye, nyugatról Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád megye határolja, délről és keletről a Román államhatár veszi közre. Területe 5631,5 km², lakossága 361 802 fő, a mezőgazdaságilag művelhető területeinek a nagysága megközelíti a 450 000 ha-t (KSH 2013), székhelye

Békéscsaba. A megye természeti adottságai alapvetően meghatározták a mindenkor itt élt társadalmak életformáját, életvitelét, így kultúráját (Marosi – Somogyi 1990). A táj és az ember szoros kötődése minden történelmi korban kimutatható. Kezdetben a természet és a környezet befolyásolta, határozta meg az ember lehetőségeit (Pécsi 1967). A későbbiekben ez megfordult, hiszen az emberi tevékenység már kimutathatóvá vált, és ez határozta meg a táj képét, annak alakulását. Természeti környezet vonatkozásában Békés megye területe az Alföld nevű nagytájunkon fekszik (Bulla 1968). Az Alföld nyolc tiszai középtájából Békés megye területe a Körös-vidék és a Körös–Maros közti hátság középtájon húzódik (Pécsi 1969). A két középtáj Dövényi (2010) besorolása szerint további kistájakra osztható. Így a Berettyó–Körös-vidékre, melyen belül a Berettyó-vidék részei a Dévaványai-sík, a Nagy-Sárrét, a Berettyó–Kálló köze, és az érmelléki löszös hát. A Körös-vidék részei a Bihari-sík, a Kis-Sárrét és a Körös menti sík. A másik kistáj a Körös–Maros köze, melyben a Békés–Csanádi-hát része a Csanádi-hát és a Békési-hát. A Békés–Csongrádi-sík része a Békési-sík, a Csongrádi-sík és a Körös-szög.

Az előzőekből látható, hogy a megye természetföldrajzi, talajtani stb. szempontból igen változatos képet mutat. Egyszerre jellemzőek rá a Békési-háton fekvő kiváló termőképességgel rendelkező, nem ritkán 40 Ak feletti értékkel bíró mezőgazdasági területek, ugyanakkor egy időben a sárréti részek rosszabb mezőgazdasági jellemzőkkel, viszont kimagasló természeti adottságokkal rendelkező egységei is (Bede 2016).

Módszerek

Elemzésem során a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) nyilvántartásából származó adatokat vizsgálok, amelyek főként a 2015-ös támogatási év jellemzőit tartalmazzák. A 2015-ös év az első volt, mely során a 2014-2020-as KAP költségvetési időszak EMGA-s forrásaira pályázhattunk. Az elemzések során kitérek Békés megye területhasználatának jellemzőire, a kérelmezők, gazdálkodók számára, területeik nagyságára, a 2015. évi egységes kérelmeikben feltüntetett EFA jellemzőire, valamint a 2015. évi hatósági döntésekre, amelyekből kiderül, hogy a megyei gazdálkodók milyen mértékben tudták teljesíteni az új előíráscsomagot.

A vizsgálatom során IBM SPSS Statistics 23 típusú statisztikai program segítségével, khi-négyzet próbát és illeszkedés próbát készítettem. Khi-négyzet próbára van szükségünk ahhoz, hogy megállapíthassuk, két kategóriális változó között van-e kapcsolat, vagyis hogy az egyes kategóriában várható gyakoriságok eltérnek-e a véletlen szintjétől. Az illeszkedés próba lényege, hogy egy változó megoszlásának az illeszkedése hogyan alakul egy elmélet, vagy várható megoszláshoz.

A fentiek értelmében, a khi-négyzet próbával egy-egy gazdálkodó teljesítményét vizsgálok a 2015. évi SAPS támogatására hozott döntése, és a zöldítési támogatására hozott hatósági döntése alapján. Összegezve arra kívánok rámutatni, hogy egy-egy gazdálkodó mennyire felelt meg a SAPS előírásainak, és ugyan azon gazdálkodó hogyan felelt meg a zöldítési előírásoknak. Ezt követően az adatok mélyebb belső összefüggésének kivizsgálására illeszkedés próbát futtattam a fenti hatósági döntések három féle kimenetelének

összefüggéseire (helyt adó, részben helyt adó, elutasított). Utóbbival arra kívánok rámutatni, hogy milyenek a két támogatás döntés fajtáinak belső összefüggései, és így kimutatni, hogy az új előírás valóban jelentős változás volt-e a teljesítések minősége alapján.

Eredmények

Az MVH (2015) adataiból láthatjuk, hogy országosan 178 694 termelő nyújt be területalapú támogatásra igényt, több mint 5 millió ha területre (1. táblázat).

A táblázat adataiból látható, hogy az országos átlagterület 28,10 ha. Az átlagtól nagyobb birtokméret jellemző Baranya megyére, Fejér megyére és Komárom-Esztergom megyére. A leginkább elaprózódott birtokok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében találhatóak. Békés megyében 28,37 ha az átlagos gazdaság mérete, amely közelít az országos átlaghoz. A megye területhasználatát a 2015-ben benyújtott területalapú támogatások tükrében a 2. táblázat mutatja.

1. táblázat: A 2015. évi egységes kérelemben igényelt országos területadatok (Forrás: MVH 2015, saját szerkesztés)

megye	kérelmek száma (db)	igényelt terület (ha)	átlagterület (ha)
Bács-Kiskun megye	22 546	473 093,62	20,98
Baranya megye	4 792	226 433,07	47,25
Békés megye	15 240	432 449,01	28,37
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	8 514	297 037,03	34,89
Csongrád megye	13 293	273 012,91	20,54
Fejér megye	5 967	278 618,87	46,69
Győr-Moson-Sopron megye	6 797	244 665,36	36,00
Hajdú-Bihar megye	18 773	429 150,15	22,86
Heves megye	6 138	167 643,71	27,31
Jász-Nagykun-Szolnok megye	9 773	389 968,35	39,90
Komárom-Esztergom megye	2 650	106 194,52	40,07
Nógrád megye	2 796	74 504,21	26,65
Pest megye	13 259	382 362,95	28,84
Somogy megye	6 590	251 700,81	38,19
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	22 634	313 437,08	13,85
Tolna megye	5 592	215 993,11	38,63
Vas megye	4 192	151 806,22	36,21
Veszprém megye	4 556	165 101,59	36,24
Zala megye	4 427	142 580,48	32,21
összesen	178 529	5 015 753,05	28,10

A 2. táblázat adatait a zöldítési előírások birtokméret-küszöbei határozzák. Az adatokból kitűnik, hogy a megyében 9 629 gazdálkodónak semmilyen változást nem jelentett az új

költségvetési időszak előírásainak a bevezetése, hiszen 10,00 ha alatti területen gazdálkodnak. Így látható, hogy a megyei gazdálkodók több, mint 63%-a automatikusan megkaphatja a zöldítési támogatást is, amennyiben az egyéb feltételeket (többek között a KM) teljesíti. A birtokaprózódást mutatja, hogy a birtokok száma ugyan nagy az előző kategóriában, ám az általuk művelt összterület kevesebb, mint az összes megyei terület 10%-a. A megyében 1 484 gazdálkodónak volt szüksége 2 féle növényt, 2 343 termelőnek 3 féle növényt természetien ahhoz, hogy hozzájuthasson a zöldítési támogatásokhoz. Utóbbi adja az összes megyei terület több, mint 77%-át. Az is látható, hogy a megyében 4 130 ügyfélnek volt EFA elem kijelölési kötelezettsége, mivel 15,00 ha szántó terület, vagy a felett gazdálkodnak.

2. táblázat: A zöldítési előírások területküszöbeihez tartozó megyei adatok (Forrás: MVH 2016, saját szerkesztés)

birtokméret-kategória (ha)	kérelmek száma (db)	megoszlás (%)	kategória összterülete (ha)	megoszlás (%)
1,00 – 9,99	9 629	63,18	40 630	9,41
10,00 – 14,99	1 484	9,73	18 468	4,27
15,00 – 29,99	1 787	11,72	37 915	8,76
30,00	2 343	15,37	335 436	77,56
összesen	15 240	100,00	432 449	100,00

A 3. táblázat adatai mutatják, hogy a Békés megyei gazdálkodók az EFA elem kijelölési kötelezettségüket milyen elemek megjelölésével kívánták teljesíteni. A fókuszterületek lényege, hogy a művelt területek nagy kiterjedését megszakítsák, zöldfolyosókat, szigeteket, mezsgyákat, szegélyeket, menekülési, szaporodási zónákat alakítsanak ki a természeti környezetben a növény-, és állatvilág számára, így fokozva az agroökoszisztémák biodiverzitását.

Egy-egy gazdálkodó attól függően, hogy a megye mely részén gazdálkodik igen komoly mérlegelés előtt állt, amikor az előírások betartását tervezte. A mérlegelés során fontos kritérium volt számára, hogy milyen természeti, talajtani adottságú a birtoka. A Kis-Sárréten, vagy a Nagy-Sárréten a természeti jellemzők következtében adottak bizonyos EFA elemek a területeken. Át kellett gondolnia, hogy inkább a termelésből von-e ki területeket, pihentet, mert egyébként is van rosszabb minőségű területe, melyet nehéz, és költséges művelni, vagy meghagyja a termőterületeit, mert mondjuk egy 40 Ak területet nem von pihentetésre alá. Utóbbival azonban olyan EFA elemeket tud csak alkalmazni, amelyek kisebb súlyozási tényezővel bírnak (nagyobb területen szükséges megvalósítani), és a kialakításuk is költségesebb.

A fenti körülmények kapcsán az érintett 4 130 megyei gazdálkodó az ún. táblás EFA elemet tüntette fel a 2015-ös egységes kérelmében. Az EFA elem kijelölés igazi értelmét nyújtó valós fókuszterületekből (szegélyek, árkok, partok, mezsgyék, kunhalmok) alig haladja meg a 700-at a kérelmek száma, az érintett területek pedig 700 ha körül alakulnak.

3. táblázat: A megyében megjelölt EFA adatok 2015-ben (Forrás: MVH 2016, saját szerkesztés)

Ökológiai jelentőségű terület	kérelmek száma (db)	területe (ha), vagy db	súlyozott terület (ha)
Parlagon hagyott terület	1 752	10 527,66 ha	10 527,66
Terasz	0	-	-
Fás sáv	139	57,72 ha	115,44
Magányosan álló fa	16	16 db	-
Fasor	57	11,12 ha	22,25
Fa-, és bokorcsoport	77	15,86 ha	23,79
Táblaszegély	127	67,02 ha	100,53
Kis kiterjedésű tó	47	13,60 ha	20,41
Vizesárok	159	65,79 ha	131,59
Kunhalom	25	30 db	9,86
Gémeskút	1	1 db	-
Vízvédelmi sáv (folyóvíz)	2	0,18 ha	0,28
Vízvédelmi sáv (tó)	0	-	-
Agrár-erdészeti terület	0	-	-
Erdőszélek (termeléssel)	39	21,17 ha	6,35
Erdőszélek (termelés nélkül)	4	1,14 ha	1,74
Rövid vágásfodulójú fás szárú energetikai ültetvény	4	14,74 ha	4,43
Erdősített terület	26	269,69 ha	270,29
Ökológiai jelentőségű másodvetés	1 128	11 123,43 ha	3 369,51
Nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület	1 722	19 370,70 ha	13 645,38
összesen	5 325	31 032,16 ha 47 db	28 249,51

A gazdálkodási év után a megyében meghozott hatósági döntések tartalmait is érdemes kielemezni, hiszen ezek tükrözik, hogy milyen eredménnyel tudták a Békés megyei gazdálkodók teljesíteni a zöldítési kötelezettségeiket. A zöldítési támogatásokra hozott kifizető ügynökségi határozatok megyei adatait a 4. táblázat tartalmazza.

A táblázat adataiból kiderül, hogy 3 390 gazdálkodó mentesült a zöldítési kötelezettségek alól, hiszen ők a kisgazdaságok egyszerűsített támogatásait választották, mint közvetlen kifizetési rendszert. Ebben a rendszerben a résztvevők mentesülnek a zöldítési előírások betartása alól. A 11 850 megyei gazdálkodóból 10 997-en helyt adó határozatot kaptak SAPS-ból. Ezen gazdálkodók közül a zöldítési előírásokat 9 750-en teljes egészében, 1 235-en részben, 12-en pedig nem teljesítették.

4. táblázat: Az alaptámogatásoknak, és a zöldítési előírásoknak való megyei megfelelés a kifizető ügynökség ellenőrzései alapján (Forrás: MVH 2016, saját szerkesztés)

támogatási forma	döntés típusa	döntés száma (db)	döntés típusa	döntés száma (db)
KISGAZDASÁG	-	3 390	ZÖLDÍTÉS	
			helyt adó:	9 750
	helyt adó:	10 997	részben helyt adó:	1 235
			elutasított:	12
SAPS	részben helyt adó:	810	helyt adó:	5
			részben helyt adó:	804
			elutasított:	1
	elutasított:	43	helyt adó:	1
			részben helyt adó:	29
			elutasított:	13
Összesen		15 240		11 850

A 11 850 megyei gazdálkodóból 810-en részben helyt adó határozatot kaptak SAPS-ból. Ezen gazdálkodók közül a zöldítési előírásokat 5-en teljes egészében, 804-en részben, 1 fő pedig nem teljesítette.

A 11 850 megyei gazdálkodóból 43-an elutasító határozatot kaptak SAPS-ból. Ezen gazdálkodók közül a zöldítési előírásokat 1 fő teljes egészében, 29 fő részben, 13 fő pedig nem teljesítette.

A khi-négyzet próba kimutatta, hogy a SAPS és a zöldítés esetében hozott 2015. évi hatósági döntések típusonként szorosan összefüggnek egymással, közöttük szignifikáns összefüggés mutatható ki. Ezek alapján kimondható, hogy egy-egy Békés megyei gazdálkodó ugyan olyan eredménnyel teljesítette az új zöldítési előírásait, mint a korábbi – évek óta működő – SAPS támogatás hozzá kapcsolódó feltételeit. Egy-egy gazdálkodó felkészültsége állandó egy-egy jogcím teljesítése során, függetlenül attól, hogy régóta, vagy újonnan került az a támogatási jogcím bevezetésre.

Az illeszkedés próba továbbá megállapította, hogy a SAPS-on belüli hatósági döntések három féle kimenetelének számadatai megoszlás tekintetében szignifikánsan különböznek a zöldítésen belüli hatósági döntések három féle kimenetelének számadataihoz viszonyítva. Az illeszkedés próba – mint mélyebb statisztikai vizsgálat – kimutatta, hogy – bár egy-egy gazdálkodó hasonlóan teljesítette az új előírásokat, mint a korábbiakat – a zöldítési előírások a gazdálkodók esetében valóban egy új, az eddigiektől eltérő támogatási feltételrendszert jelentett. E vizsgálat kimutatta, hogy ugyanaz a gazdálkodói csoport (11 850 fő) a döntések fajtái szempontjából szignifikánsan eltérő megoszlásban teljesítette az új követelményrendszert (zöldítés) a régihez képest (SAPS).

Összegzés

A 2014-2020-as KAP költségvetési ciklus új előírásainak betartása, a maximális támogatási összegekhez való hozzájutás kihívások elé állította az egyébként is öregedőben lévő gazdálkodói réteget. Az előírások teljesítésére komoly figyelmet kell fordítani a gazdálkodóknak és az agrárigazgatási szerveknek. A Békés megyei gazdálkodók nagy része teljesíteni tudta az előírásokat.

Az egyik hipotézisem nem igazolódott be, mivel a statisztikai elemzés kimutatta, hogy szignifikáns összefüggés mutatható ki egy-egy adott megyei gazdálkodó alaptámogatásban hozott hatósági döntése, valamint zöldítésre hozott döntése között. A másik hipotézisem beigazolódott, az új zöldítési előírás összességében jelentős változást okozott a támogatási feltételrendszerekben.

Irodalomjegyzék

- Bede Á. (2016). Kurgánok a Körös-Maros vidékén... A Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 11-56. pp.
- Bulla B. (1968). Válogatott természetföldrajzi tanulmányok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 143. p.
- Brady, M., Kellermann, K., Sahrbacher, C., Jelinak, L. (2009). Impacts of Decoupled Agricultural Support on Farm Structure. Biodiversity and Landscape Mosaic: Some EU Results. In: Journal of Agricultural Economics 60: 563–585. p.
- Féja G. (1937). Viharsarok. – In: SÁRKÖZI, GY. (Szerk.): Magyarország felfedezése. Az alsó Tiszavidék földje és népe. Atheneum, Budapest, 291. p.
- Hart, K. (2015). Green direct payments: implementation choices of nine Member States and their environmental implications. <http://www.eeb.org/index.cfm?LinkServID=ODFEF8B2-5056-B741-DB05EBEF517EDCCB>.
- Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2013). 2011. évi népszámlálás – 3. területi adatok – 3.4. Békés megye. Budapest, Dr. Vukovich Gabriella elnök (ISBN 978-963-215-809-9). 205. p.
- Dövényi. Z. (Szerk.) (2010). Magyarország kistájainak katasztere. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, IX. p.
- Marosi S., Somogyi S. (1990). Magyarország kistájainak katasztere I–II. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1500. p.
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) (2015). Adatszolgáltatás: A 2015. évi egységes kérelemben feltüntetett országos és megyei területi adatok.
- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) (2016). Adatszolgáltatás: 2016. évi egységes kérelem zöldítési adatai, határozatai Békés megye vonatkozásában.
- Pécsi M. (1967). A dunai Alföld. Akadémiai Kiadó, Budapest, 11. p.
- Pécsi M. (1969). A tiszai Alföld. Akadémiai Kiadó, Budapest, 7–9.; 270–325. pp.
- Rákóczi A.–Barczi A. (2015). A Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület kunhalmok védelméért folytatott tevékenységének eredményei 20 év távlatából. In: Civil Szemle XII. (2) 57–74. p.
- Rákóczi A. (2016). Kunhalmok és emberek az évezredek sodrában. A Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 35-41. pp.

